INTERNATIONAL RELATIONS RESEARCHES
Homepage: https://iisajournals.ir/
Iranian International Studies Association

U.S. Unilateralism and the Legitimacy Crisis of the WTO Dispute Settlement System

Hakimeh Abdipour Ph.D. Student, Department of Public International Law, Kish International Campus, University of Tehran, Tehran, Iran. ha.abdipour@gmail.com
Seyed Fazlollah Mousavi Corresponding Author, Professor of Department of Public and International Law, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran. fmousavi@ut.ac.ir
Ahmad Momeni Rad Associate Professor of International Law, Department of Public Law, Faculty of Law and Political Science, Tehran University of Tehran, Tehran, Iran. momenirad@ut.ac.ir

Article Info
Article Type:
Reserch Article

Date received:
2026/07/21

Date approved:
2026/ 09/22

ABSTRACT

The World Trade Organization dispute settlement system is one of the most important mechanisms for ensuring compliance with multilateral trade rules and promoting stability and predictability in international trade relations. However, the United States' opposition to the functioning and structure of the Appellate Body and its continued blocking of the appointment of new members ultimately led to the effective suspension of the Body's functioning in December 2019, thereby creating a major crisis in the WTO dispute settlement system. This study aims to analyze the role of U.S. unilateralism in intensifying this crisis and to examine the consequences of the Appellate Body impasse and the functioning of the Multi-Party Interim Appeal Arbitration Arrangement. The research adopts a descriptive-analytical method based on an examination of WTO legal instruments, official U.S. positions, and scholarly studies addressing developments in the dispute settlement system. The findings indicate that the U.S. dispute with the Appellate Body was not limited to the manner in which disputes were adjudicated but also involved issues such as the scope of interpretive authority, the creation of new obligations through judicial interpretation, the status of previous rulings, and compliance with procedural deadlines. The blockage of the appointment process ultimately rendered the appellate stage inoperative and contributed to the proliferation of "appeals into the void," thereby challenging the enforceability of dispute settlement decisions and confidence in the effectiveness of the system.

Cite this Article: Abdipour, H., Mousavi, S. F. & Momenirad, A. (2026). US Unilateralism and the Legitimacy Crisis of the WTO Dispute Settlement System. International Relations Researches, 16(2), 153–174. https://doi.org/10.22034/irr.2026.606069.2933.

© Author(s)
Publisher: Iranian Association of International Studies
DOI: 10.22034/irr. 10.22034/irr.2026.606069.2933

Introduction

The dispute settlement system of the World Trade Organization (WTO) constitutes a central institutional mechanism for maintaining compliance with multilateral trade obligations and promoting stability, consistency, and predictability in international economic relations. Established within the institutional architecture of the WTO, the system was designed to provide Members with a rules-based mechanism for resolving disputes through panel proceedings and appellate review. The Appellate Body, in particular, became an important component of this structure by reviewing legal issues arising from panel reports and contributing to greater consistency in the interpretation and application of WTO agreements. Nevertheless, since the mid-2010s, the dispute settlement system has experienced a profound institutional crisis as a consequence of the prolonged impasse over the appointment of Appellate Body members. The United States played a central role in this process by blocking appointments and articulating extensive criticisms concerning the Body's interpretation of WTO agreements, the scope of its adjudicative authority, its approach to previous reports, and its compliance with procedural requirements. In December 2019, the Appellate Body consequently lost the quorum necessary to hear appeals, effectively preventing the completion of appellate review in cases subject to appeal. This study examines the relationship between U.S. unilateralism and the legitimacy crisis of the WTO dispute settlement system, analyzes the institutional and legal consequences of the Appellate Body impasse, and assesses the capacity of the Multi-Party Interim Appeal Arbitration Arrangement (MPIA) to preserve appellate review among participating WTO Members.

Theoretical Approach

The theoretical framework of the study draws upon the interaction between multilateralism, institutional legitimacy, judicial authority, and State sovereignty in international economic law. From a multilateral institutional perspective, the WTO dispute settlement system represents an effort to constrain unilateral responses to trade disputes by replacing power-based retaliation with legally structured procedures. Institutional legitimacy depends not only on the existence of formal rules but also on Members' acceptance of the authority, procedures, and interpretative practices of the institutions applying those rules. At the same time, the WTO dispute settlement system operates within a decentralized international legal order in which States retain significant sovereignty and may contest judicial interpretations that they consider to exceed delegated authority. The U.S. position reflects this tension between the need for effective and authoritative dispute settlement and concerns regarding the expansion of adjudicative power. Accordingly, the crisis cannot be understood solely as an administrative failure to appoint judges; rather, it represents a broader contest over the appropriate balance between judicial authority, Member control, treaty interpretation, and sovereign decision-making within the multilateral trading system.

Methodology

The study adopts a qualitative, analytical, and doctrinal methodology. It examines the relevant provisions of the WTO Agreement, the Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes (DSU), particularly Articles 17 and 25, and the institutional

developments surrounding the Appellate Body crisis. It also analyzes official documents and statements issued by the WTO and the United States Trade Representative, together with relevant panel and Appellate Body jurisprudence and scholarly literature on WTO dispute settlement. The analysis focuses on the period beginning with the intensification of U.S. objections to Appellate Body appointments and extending through the emergence and operation of the MPIA. The study employs institutional and legal analysis to assess how the blockage of appellate appointments affected the functioning, enforcement capacity, and legitimacy of the WTO dispute settlement system and whether Article 25 arbitration can provide an effective interim response.

Results and Discussion

The findings indicate that the Appellate Body crisis has resulted from the interaction of substantive disagreements over the scope of WTO adjudication and the use of institutional power by a major Member. The United States' objections concerned several dimensions of Appellate Body practice, including alleged judicial overreach, the interpretation of WTO agreements beyond the text agreed by Members, the treatment of previous reports as having quasi-precedential authority, and failure to comply strictly with the DSU's prescribed timelines. These concerns were not merely technical disagreements over individual cases; they reflected a broader dispute concerning the institutional boundaries of WTO adjudication and the extent to which adjudicative bodies should influence the evolution of WTO law.

The blockage of appointments nevertheless produced consequences extending beyond the specific concerns raised by the United States. Once the Appellate Body became unable to function in December 2019, a Member could appeal a panel report without the appeal being adjudicated. The practice known as “appealing into the void” weakened the finality and enforceability of panel decisions and consequently reduced the level of legal certainty that the dispute settlement system was intended to provide. Although panel proceedings have continued and Members have retained the possibility of resolving disputes through consultations, negotiated settlements, and other mechanisms, the absence of a functioning appellate stage has altered the institutional balance of the system.

The crisis therefore has both operational and legitimacy dimensions. Operationally, the inability to complete appellate review creates uncertainty regarding the enforceability of panel findings. From a legitimacy perspective, however, the crisis exposes a deeper disagreement concerning who should determine the meaning and development of WTO law: Member States acting through negotiated agreements or adjudicative institutions exercising delegated authority. The U.S. position emphasizes the preservation of Member control and the prevention of judicial lawmaking, whereas the broader multilateral dispute settlement model places greater emphasis on independent adjudication and uniform application of WTO obligations. These competing conceptions have generated a structural tension that cannot be resolved merely through the restoration of appointments without addressing the underlying institutional disagreements.

Against this background, the Multi-Party Interim Appeal Arbitration Arrangement provides an important institutional response. Established under Article 25 of the DSU, the MPIA enables participating Members to maintain a form of appellate review through arbitration when a

dispute would otherwise be subject to an appeal that cannot be heard by a functioning Appellate Body. Its significance lies in preserving elements of two-stage adjudication, legal review, and procedural certainty among participating Members. The arrangement demonstrates that WTO Members can employ existing legal mechanisms to mitigate the consequences of institutional paralysis without formally reconstructing the Appellate Body.

Nevertheless, the MPIA cannot be regarded as a comprehensive solution to the crisis. Its jurisdiction depends on participation and mutual consent, and therefore it does not restore universal appellate review for the entire WTO membership. Moreover, an interim arbitration mechanism cannot by itself resolve the fundamental disagreement concerning the proper scope of WTO adjudicative authority. The MPIA should consequently be understood as a mechanism for preserving elements of the existing system rather than as a permanent substitute for a fully functioning appellate institution.

The study further finds that the crisis illustrates the vulnerability of rules-based international institutions to unilateral institutional strategies by powerful States. At the same time, attributing the entire crisis exclusively to U.S. unilateralism would overlook the substantive institutional concerns underlying the U.S. position. The dispute reflects a reciprocal legitimacy problem: the effectiveness of multilateral adjudication requires acceptance by States, while the credibility of a rules-based system depends upon the availability of an effective and sufficiently independent mechanism for interpreting and enforcing agreed obligations.

Conclusions and Suggestions

The study concludes that the WTO dispute settlement crisis represents a structural conflict between multilateral judicial governance and the sovereign control of Members over the interpretation and implementation of their trade commitments. U.S. unilateral action in blocking Appellate Body appointments was a decisive factor in the institutional paralysis that emerged in 2019, but the persistence of the crisis is rooted in deeper disagreements concerning judicial authority, treaty interpretation, precedent, procedural discipline, and the relationship between adjudication and Member sovereignty. The MPIA has partially mitigated the consequences of the crisis by providing participating Members with an alternative mechanism for appellate review under Article 25 of the DSU. However, its limited membership and consensual character prevent it from fully restoring the universal and institutionalized appellate function originally envisaged within the WTO dispute settlement system. The study therefore suggests that reform efforts should address both the institutional concerns raised by Members and the need to preserve effective rules-based adjudication. Future reform should clarify the scope of adjudicative authority, establish greater procedural discipline, strengthen mechanisms for Member oversight, and define more clearly the legal status and permissible use of previous dispute settlement reports. At the same time, reform should preserve the independence, predictability, and effectiveness necessary for meaningful dispute settlement. A durable solution ultimately requires a balance between judicial authority and Member control rather than the exclusive predominance of either. The experience of the MPIA demonstrates that interim mechanisms can preserve important elements of multilateral dispute settlement, but the

long-term legitimacy and effectiveness of the WTO require a broadly accepted and institutionally sustainable appellate mechanism.
Keywords: U.S. Unilateralism, World Trade Organization, Appellate Body, Multi-Party Interim Appeal Arbitration Arrangement

پژوهش های روابط بین الملل
Homepage: https://iisajournals.ir/

یکجانبه‌گرایی آمریکا و بحران مشروعیت نظام حل‌وفصل اختلافات سازمان تجارت جهانی

حکیمه عبدی پور دانشجوی دکتری، گروه حقوق بین الملل عمومی، پردیس بین المللی کیش، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
ha.abdipour@gmail.com
سید فضل اله موسوی نویسنده مسئول، استاد گروه حقوق عمومی و بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. fmousavi@ut.ac.ir
احمد مؤمنی راد دانشیار حقوق بین‌الملل، گروه حقوق عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
momenirad@ut.ac.ir

درباره مقاله

نوع مقاله:
مقاله پژوهشی

کلیدواژه‌ها:
ایالات متحده،
یکجانبه گرایی،
داوری،
تجارت جهانی.

تاریخچه مقاله
تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۴/۳۰
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۶/۳۱

چکیده

نظام حل‌وفصل اختلافات سازمان جهانی تجارت یکی از مهم‌ترین سازکارهای تضمین اجرای قواعد چندجانبه تجاری و ایجاد ثبات و پیش‌بینی‌پذیری در روابط تجاری بین‌المللی به شمار می‌رود. بااین‌حال، مخالفت ایالات متحده با عملکرد و ساختار رکن استیناف و استمرار ممانعت از انتصاب اعضای جدید، به توقف عملی فعالیت این نهاد در دسامبر ۲۰۱۹ انجامید و بحران مهمی را در نظام حل‌وفصل اختلافات سازمان جهانی تجارت ایجاد کرد. پژوهش حاضر با هدف تحلیل نقش یکجانبه‌گرایی ایالات متحده در تشدید این بحران و بررسی پیامدهای انسداد رکن استیناف و کارکرد سازکار داوری موقت تجدیدنظر چندجانبه انجام شده است. روش پژوهش توصیفی ـ تحلیلی و مبتنی بر بررسی اسناد حقوقی سازمان جهانی تجارت، مواضع رسمی ایالات متحده و مطالعات علمی مرتبط با تحولات نظام حل‌وفصل اختلافات است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که اختلاف ایالات متحده با رکن استیناف صرفاً به نحوه رسیدگی به اختلافات محدود نبوده، بلکه موضوعاتی مانند حدود صلاحیت تفسیری، ایجاد تعهدات جدید از طریق تفسیر قضایی، ارزش آرای پیشین و رعایت مهلت‌های رسیدگی را نیز دربر گرفته است. انسداد فرایند انتصاب اعضای رکن استیناف در نهایت موجب ازکارافتادگی مرحله تجدیدنظر و گسترش پدیده «تجدیدنظر در خلأ» شد و بدین ترتیب، قابلیت اجرای آرای نظام حل‌وفصل اختلافات و اعتماد اعضا به کارآمدی آن با چالش مواجه گردید. در واکنش به این وضعیت، سازکار داوری موقت تجدیدنظر چندجانبه بر مبنای ماده ۲۵ تفاهم‌نامه حل‌وفصل اختلافات ایجاد شد که توانسته است برای اعضای مشارکت‌کننده امکان استمرار مرحله تجدیدنظر را فراهم کند؛ بااین‌حال، ماهیت موقت و مشارکتی آن مانع از جایگزینی کامل آن با یک نظام تجدیدنظر عمومی می‌شود. در نتیجه، رفع پایدار بحران مستلزم اصلاح فرایند انتصاب، تعیین روشن‌تر حدود صلاحیت تجدیدنظر و ایجاد سازکاری چندجانبه برای جلوگیری از انسداد نهادی است

استناد به این مقاله: عبدی پور، حکیمه، موسوی، سید فضل اله و مؤمنی راد، احمد. (۱۴۰۵). یکجانبه‌گرایی ایالات متحده آمریکا و بحران مشروعیت نظام حل‌وفصل اختلافات سازمان تجارت جهانی. پژوهش های روابط بین الملل، ۱۶(۲)، ۱۵۳-۱۷۴. doi: 10.22034/irr.2026.606069.2933

© نویسنده(گان)
ناشر: **انجمن ایرانی روابط بین الملل**

مقدمه

سازکار حل‌وفصل اختلافات سازمان جهانی تجارت یکی از ارکان اساسی نظام تجارت چندجانبه به شمار می‌رود که با ایجاد فرایندی مبتنی بر قواعد برای رسیدگی به اختلافات تجاری میان اعضا، نقش مهمی در اجرای تعهدات تجاری و حفظ ثبات روابط تجاری ایفا می‌کند. این سازکار در مقایسه با نظام حل اختلاف گات، از ساختاری منسجم‌تر و فرایندی قضایی‌شده‌تر برخوردار شد و امکان رسیدگی دو مرحله‌ای به اختلافات را فراهم کرد. بااین‌حال، نظام حل‌وفصل اختلافات در سال‌های اخیر با بحران جدی مواجه شده است؛ بحرانی که مهم‌ترین نمود آن، توقف عملی فعالیت نهاد استیناف و اختلال در مرحله تجدیدنظر اختلافات است. نهاد استیناف که از هفت عضو تشکیل می‌شود، برای رسیدگی به هر درخواست تجدیدنظر به حداقل سه عضو نیاز دارد؛ ازاین‌رو، کاهش شمار اعضای آن به کمتر از این حد، عملاً امکان رسیدگی به تجدیدنظرهای جدید را از میان برد.یکی از عوامل اصلی شکل‌گیری این وضعیت، مخالفت ایالات متحده آمریکا با آغاز فرایند انتخاب اعضای جدید نهاد استیناف و تداوم این موضع از سال ۲۰۱۷ بود. ایالات متحده در توضیح موضع خود، انتقاداتی را درباره عملکرد نهاد استیناف مطرح کرده است؛ از جمله اینکه این نهاد در برخی موارد از حدود اختیارات مقرر فراتر رفته، مهلت‌های زمانی تعیین‌شده را رعایت نکرده و در تفسیر مقررات سازمان جهانی تجارت رویکردی فراتر از متن مورد توافق اعضا اتخاذ کرده است. در مقابل، شماری از اعضای سازمان جهانی تجارت، تداوم جلوگیری از انتخاب اعضای جدید را عاملی برای تضعیف نظام حل‌وفصل اختلافات و نظام تجارت چندجانبه دانسته‌اند. در نتیجه تداوم این بن‌بست، در دسامبر ۲۰۱۹ شمار اعضای فعال نهاد استیناف به یک نفر کاهش یافت و این نهاد دیگر حداقل سه عضو لازم برای رسیدگی به درخواست‌های تجدیدنظر را در اختیار نداشت. پیامد این وضعیت، ایجاد امکان تجدیدنظرخواهی از گزارش‌های هیأت‌های رسیدگی بدون امکان رسیدگی واقعی به تجدیدنظر بود؛ وضعیتی که می‌تواند فرایند حل اختلاف را در مرحله تجدیدنظر متوقف کند. پرونده اختلاف میان هند و ایالات متحده درباره برخی اقدامات جبرانی مرتبط با محصولات فولادی، نمونه‌ای از این وضعیت است. ایالات متحده در دسامبر ۲۰۱۹ تصمیم خود برای تجدیدنظر از برخی یافته‌های هیأت رسیدگی را اعلام کرد و در ژانویه ۲۰۲۰ هند و ایالات متحده در بیانیه‌ای مشترک از ادامه گفت‌وگو برای یافتن راه‌حل خبر دادند. بنابراین، برخلاف برخی روایت‌ها، این دو کشور در ژانویه ۲۰۲۰ به‌طور مشترک درخواست تجدیدنظر ارائه نکردند. در واکنش به این بحران، گروهی از اعضای سازمان جهانی تجارت در آوریل ۲۰۲۰ ترتیبات «داوری موقت تجدیدنظر چندجانبه»

(MPIA)[1] را بر اساس ماده ۲۵ تفاهم‌نامه حل‌وفصل اختلافات ایجاد کردند. این سازکار برای اعضای مشارکت‌کننده امکان می‌دهد در صورت توافق طرفین اختلاف، گزارش هیأت رسیدگی در مرحله تجدیدنظر از طریق داوری بررسی شود. ازاین‌رو، این ترتیبات را نمی‌توان جایگزینی دائمی برای نهاد استیناف دانست؛ بلکه سازکاری موقت برای حفظ امکان تجدیدنظر در اختلافات میان اعضای مشارکت‌کننده است. این ترتیبات در ابتدا با مشارکت هجده عضو شکل گرفت و شمار اعضای آن در سال‌های بعد افزایش یافته است.

باوجوداین، محدود بودن مشارکت در این سازکار و وابستگی استفاده از آن به توافق اعضای ذی‌ربط، مانع از آن است که ترتیبات داوری موقت تجدیدنظر چندجانبه به‌تنهایی خلأ ایجادشده در نظام تجدیدنظر سازمان جهانی تجارت را برطرف کند. ازاین‌رو، بحران نهاد استیناف را می‌توان فراتر از یک اختلال نهادی، مسئله‌ای مرتبط با کارآمدی، اعتبار و مشروعیت نظام حل‌وفصل اختلافات سازمان جهانی تجارت دانست. بر این اساس، پژوهش حاضر با تمرکز بر یکجانبه‌گرایی ایالات متحده آمریکا، به بررسی نقش انسداد نهاد استیناف در ایجاد بحران مشروعیت نظام حل‌وفصل اختلافات و نیز ظرفیت‌ها و محدودیت‌های ترتیبات داوری موقت تجدیدنظر چندجانبه در مواجهه با این بحران می‌پردازد.

۱. نظام حل‌وفصل اختلافات تجاری در سازمان جهانی تجارت

سازکار حل‌وفصل اختلافات تجاری یکی از ارکان اساسی نظام حقوقی و نهادی سازمان جهانی تجارت است؛ زیرا اجرای مؤثر تعهدات اعضا و حفظ ثبات و پیش‌بینی‌پذیری روابط تجاری چندجانبه، تا حد زیادی به وجود سازکاری منظم و الزام‌آور برای رسیدگی به اختلافات وابسته است. نظام کنونی حل‌وفصل اختلافات سازمان جهانی تجارت، نتیجه یک تحول تدریجی است که ریشه‌های آن به سازکارهای مقرر در موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت بازمی‌گردد. این نظام در طول چند دهه، بر پایه تجربه‌های عملی و اصلاحات تدریجی توسعه یافت و در چارچوب تأسیس سازمان جهانی تجارت، با قواعد و مهلت‌های مشخص‌تر و ساختاری منسجم‌تر به اجرا درآمد.(Condon, 2018: 8) ازاین‌رو، شناخت نظام کنونی حل‌وفصل اختلافات بدون توجه به تحول آن در دوره موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت کامل نیست. بررسی این تحول، به‌ویژه در زمینه حرکت از سازکار مبتنی بر اجماع اعضا به نظامی

[1] Multi-Party Interim Appeal Arbitration Arrangement

با فرایند حقوقی‌تر و مرحله تجدیدنظر، برای فهم جایگاه رکن استیناف و اهمیت انسداد آن در ساختار کنونی سازمان جهانی تجارت ضروری است.

۲. فرایند رسیدگی به اختلافات تجاری و اجرای تصمیمات در نظام گات

در چارچوب موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت، مشورت و تلاش برای دستیابی به راه‌حل مورد توافق، از عناصر اصلی حل اختلاف بود. مواد ۲۲ و ۲۳ این موافقت‌نامه، چارچوب اولیه رسیدگی به اختلافات را تعیین می‌کردند. در سال‌های نخست، اختلافات با مشارکت جمعی اعضای متعاهد بررسی می‌شد و رسیدگی‌ها عمدتاً از طریق شورای گات و گروه‌های کاری انجام می‌گرفت. گروه‌های کاری از نمایندگان اعضای ذی‌نفع تشکیل می‌شدند و گزارش‌های خود را بر مبنای اجماع تصویب می‌کردند. با گذشت زمان، این گروه‌ها جای خود را به هیأت‌هایی متشکل از سه یا پنج متخصص مستقل دادند که وظیفه بررسی حقوقی اختلاف و تهیه گزارش را بر عهده داشتند. گزارش این هیأت‌ها تنها پس از تصویب شورای گات برای طرفین الزام‌آور می‌شد.(McDougall, 2018: 892)

تکامل تدریجی این رویه موجب شد هیأت‌های رسیدگی در گات از یک سازکار صرفاً سیاسی و مذاکره‌محور فاصله گرفته و رویکردی حقوقی‌تر در بررسی اختلافات اتخاذ کنند. گزارش‌های این هیأت‌ها با استناد به مقررات گات و از طریق استدلال حقوقی تنظیم می‌شد و به تدریج مجموعه‌ای از رویه‌های تفسیری در زمینه مقررات تجاری شکل گرفت. بااین‌حال، الزام‌آور شدن گزارش‌ها همچنان به تصویب شورای گات وابسته بود و همین امر امکان جلوگیری از تصویب گزارش را برای اعضا فراهم می‌کرد.(Pauwelyn, 2019: 281) محدودیت‌های ساختاری این نظام، به‌ویژه در دهه ۱۹۸۰، ضرورت اصلاح سازکار حل اختلاف را افزایش داد. در جریان مذاکرات دور اروگوئه، تقویت و تسریع فرایند حل اختلاف در دستور کار قرار گرفت و در ۱۲ آوریل ۱۹۸۹، تصمیمی برای بهبود قواعد و رویه‌های حل اختلاف گات به تصویب رسید. این اصلاحات به‌صورت آزمایشی اجرا شد و برخی عناصر آن، از جمله حق درخواست تشکیل هیأت و تعیین مهلت‌های مشخص برای رسیدگی، بعدها در نظام حل‌وفصل اختلافات سازمان جهانی تجارت انعکاس یافت. البته در این مرحله هنوز سازکار تجدیدنظر پیش‌بینی نشده بود.(Pauwelyn, 2019: 289)

۳. سازکار و فرایند رسیدگی در رکن حل‌وفصل اختلافات سازمان جهانی تجارت

با تأسیس سازمان جهانی تجارت، سازکار حل اختلاف بر مبنای موافقت‌نامه قواعد و رویه‌های حاکم بر حل‌وفصل اختلافات، ساختاری منسجم و نسبتاً مشخص پیدا کرد. شورای عمومی سازمان جهانی تجارت هنگام انجام وظایف مربوط به حل اختلاف، به‌عنوان رکن حل اختلاف عمل می‌کند و مسئولیت ایجاد هیأت‌های رسیدگی، تصویب گزارش‌ها و نظارت بر اجرای توصیه‌ها و تصمیمات را بر عهده دارد. این سازکار، برخلاف نظام پیشین، از مجموعه‌ای از مهلت‌های مشخص و قواعد شکلی برخوردار است که هدف آن جلوگیری از اطاله رسیدگی و افزایش پیش‌بینی‌پذیری فرایند است (World Trade Organizatio, 1994). فرایند رسیدگی معمولاً با درخواست مشورت آغاز می‌شود. عضو طرف دعوا باید ظرف ۱۰ روز به درخواست مشورت پاسخ دهد و اصل بر آن است که مشورت‌ها حداکثر طی ۶۰ روز به نتیجه برسند. اگر در این مدت راه‌حل مورد توافق حاصل نشود، عضو شاکی می‌تواند درخواست تشکیل هیأت رسیدگی کند. تشکیل هیأت نیز بر اساس سازکار تصمیم‌گیری رکن حل اختلاف صورت می‌گیرد؛ به‌گونه‌ای که جلوگیری از تشکیل هیأت مستلزم اجماع اعضا برای مخالفت با آن است. هیأت رسیدگی معمولاً از سه عضو مستقل تشکیل می‌شود و در شرایط خاص می‌تواند پنج عضو داشته باشد. این هیأت ادعاها، دفاعیات و مستندات طرفین را بررسی و گزارش خود را صادر می‌کند (Umenze, 2021: 17).

بر اساس مقررات، مهلت معمول رسیدگی هیأت شش ماه است و در پرونده‌های فوری، به‌ویژه موارد مرتبط با کالاهای فاسدشدنی، رسیدگی باید در مدت کوتاه‌تری انجام شود. در هیچ حالتی، با رعایت استثناهای مقرر، مدت رسیدگی نباید از نه ماه تجاوز کند. پس از انتشار گزارش، اصل بر آن است که رکن حل اختلاف ظرف ۶۰ روز آن را تصویب کند؛ مگر اینکه یکی از طرفین رسماً درخواست تجدیدنظر کند یا رکن حل اختلاف با اجماع تصمیم بگیرد گزارش را تصویب نکند.(Pauwelyn, 2019: 286)

این شیوه تصمیم‌گیری، که در آن جلوگیری از تصویب گزارش یا تشکیل هیأت نیازمند اجماع است، یکی از تفاوت‌های مهم نظام سازمان جهانی تجارت با سازکار پیشین گات به شمار می‌رود. در نتیجه، امکان جلوگیری یک عضو منفرد از پیشرفت فرایند رسیدگی به میزان قابل توجهی کاهش یافت و حل اختلاف از یک فرایند عمدتاً مبتنی بر توافق سیاسی به سازکاری حقوقی‌تر و دارای مراحل مشخص تبدیل شد.

۴. کارکرد و عملکرد رکن حل‌وفصل اختلافات در سازمان جهانی تجارت

گستردگی استفاده اعضا از سازکار حل‌وفصل اختلافات، نشان‌دهنده اهمیت آن در نظام تجاری چندجانبه است. بر اساس داده‌های مربوط به دوره ۱۹۹۵ تا ۲۰۲۰، اعضای سازمان جهانی تجارت در مجموع ۵۹۸ درخواست مشورت ثبت کردند؛ از این میان، ۳۶۵ اختلاف به تشکیل هیأت رسیدگی منجر شد و برای ۲۶۵ پرونده گزارش هیأت صادر گردید. همچنین، نتایج ۱۷۴ پرونده در مرحله استیناف مورد اعتراض قرار گرفت. بنابراین، حدود دو سوم گزارش‌های هیأت که به مرحله صدور گزارش رسیدند، با درخواست تجدیدنظر مواجه شدند؛ آماری که نشان‌دهنده جایگاه قابل توجه مرحله استیناف در ساختار حل اختلاف سازمان جهانی تجارت است.(Umenze, 2021: 16)

در این چارچوب، رکن استیناف نه‌تنها مرحله دوم رسیدگی را فراهم می‌کرد، بلکه از طریق بررسی مسائل حقوقی و ارائه تفسیر از مقررات، در شکل‌گیری انسجام حقوقی نظام حل اختلاف نیز نقش داشت. به همین دلیل، از زمان تأسیس سازمان جهانی تجارت، سازکار حل اختلاف در مقایسه با دوره گات از درجه بالاتری از نهادینه‌شدن و پیش‌بینی‌پذیری برخوردار شد. برخی منابع نیز جایگاه این نظام را در ساختار تجاری چندجانبه با تعابیری مانند «جواهری بر تاج» توصیف کرده‌اند؛ تعبیری که بیانگر اهمیت نهادی و حقوقی این سازکار در نظام سازمان جهانی تجارت است.(Pauwelyn, 2019: 289)

اهمیت مرحله استیناف زمانی آشکارتر شد که فرایند انتصاب اعضای رکن استیناف با بن‌بست مواجه گردید. از سال ۲۰۱۷، ایالات متحده آمریکا با روند انتصاب اعضای جدید مخالفت کرد و نگرانی‌هایی را درباره نحوه عملکرد نظام حل اختلاف، از جمله طولانی شدن رسیدگی، حدود تفسیر حقوقی و برخی رویه‌های رکن استیناف مطرح ساخت .(Titievskaia, 2021: 2) با پایان دوره مأموریت اعضای رکن و ناتوانی در تکمیل ترکیب آن، این رکن از دسامبر ۲۰۱۹ عملاً امکان رسیدگی به تجدیدنظرهای جدید را از دست داد. سازمان جهانی تجارت نیز تصریح کرده است که رکن استیناف در پی خالی ماندن کرسی‌ها قادر به بررسی تجدیدنظرها نیست و دوره مأموریت آخرین عضو باقی‌مانده آن در ۳۰ نوامبر ۲۰۲۰ پایان یافته است.(World Trade Organization, 2022)

۵. مواضع ایالات متحده نسبت به رکن استیناف سازمان جهانی تجارت

ایالات متحده از نخستین سال‌های فعالیت سازمان جهانی تجارت، یکی از استفاده‌کنندگان فعال سازکار حل‌وفصل اختلافات بوده و هم به‌عنوان خواهان و هم به‌عنوان خوانده در شمار قابل توجهی از دعاوی

حضور داشته است. در سال‌های ابتدایی، موفقیت آمریکا در برخی دعاوی و برخورداری از ظرفیت‌های حقوقی و تخصصی گسترده، به استفاده مؤثر این کشور از سازکار حل اختلاف کمک کرد. بااین‌حال، با افزایش تجربه و توان حقوقی سایر اعضا و طرح دعاوی بیشتر علیه اقدامات تجاری آمریکا، رابطه این کشور با نظام حل‌وفصل اختلافات به‌تدریج پیچیده‌تر شد. ازاین‌رو، انتقادات آمریکا را نمی‌توان صرفاً ناشی از کاهش موفقیت در دعاوی دانست؛ بلکه بخش مهمی از آن به برداشت این کشور از حدود صلاحیت نهادهای حل‌وفصل اختلافات و نحوه تفسیر موافقت‌نامه‌های سازمان جهانی تجارت مربوط می‌شد.(Johnson, 2019:6)

در همین چارچوب، ایالات متحده نسبت به برخی تصمیمات رکن استیناف انتقاد داشت و معتقد بود این رکن در مواردی از حدود صلاحیت تفسیری خود فراتر رفته و از طریق تفسیر گسترده موافقت‌نامه‌ها، عملاً بر حقوق و تعهدات اعضا تأثیر گذاشته است. همچنین، طولانی شدن فرایند رسیدگی، استفاده از رویه‌های پیشین و رسیدگی به موضوعاتی که از دیدگاه آمریکا برای حل اختلاف ضروری نبوده‌اند، از دیگر محورهای انتقاد این کشور بود. در این زمینه، (Chang-fa et al. 2019: 59)بحران رکن استیناف را در ارتباط با مجموعه‌ای از اختلافات درباره حدود صلاحیت، نحوه تفسیر قواعد و رابطه میان اختیارات نهادهای حل‌وفصل اختلافات و اراده اعضای سازمان بررسی کرده‌اند. یکی از مهم‌ترین انتقادات آمریکا به مهلت رسیدگی در مرحله تجدیدنظر مربوط می‌شد. مطابق ماده ۱۷.۵ موافقت‌نامه حل‌وفصل اختلافات، رکن استیناف باید اصولاً ظرف ۶۰ روز و در شرایط استثنایی حداکثر ظرف ۹۰ روز گزارش خود را صادر کند. بااین‌حال، از دیدگاه دولت آمریکا، در شماری از پرونده‌ها این مهلت رعایت نشده است. افزون بر آن، آمریکا بر این باور بود که رکن استیناف با اتکای گسترده به رویه‌های پیشین و اتخاذ برخی تفاسیر موسع، از وظیفه اصلی خود یعنی بررسی مسائل حقوقی مطرح‌شده در تجدیدنظر فراتر رفته است .(Johnson, 2019:84) این انتقادات در نهایت از بحث درباره عملکرد یک نهاد قضایی فراتر رفت و به اختلافی اساسی درباره حدود اختیارات تفسیری رکن استیناف تبدیل شد.

در مقابل، استفاده سایر اعضا از سازکار حل‌وفصل اختلافات علیه آمریکا نیز افزایش یافت. برای نمونه، مکزیک در سال‌های مختلف علیه برخی اقدامات تجاری ایالات متحده به سازمان جهانی تجارت مراجعه کرد. در سال ۲۰۱۸، مکزیک درباره تعرفه‌های آمریکا بر فولاد و آلومینیوم درخواست مشورت کرد و این اختلاف در چارچوب سازکار حل‌وفصل اختلافات سازمان بررسی شد .(Reinsch, 2019: 2) در عین حال، آمریکا نیز در همان دوره علیه اقدامات تجاری مکزیک اقامه دعوا کرد؛ بنابراین، رابطه دو

کشور با سازکار حل اختلاف، ماهیتی دوسویه داشت و نشان می‌داد که نظام مذکور برای هر دو طرف ابزاری برای پیگیری ادعاهای تجاری محسوب می‌شد .این وضعیت نشان می‌دهد که مسئله اصلی در موضع آمریکا، اصل وجود سازکار حل‌وفصل اختلافات نبود، بلکه به نحوه عملکرد و حدود صلاحیت رکن استیناف مربوط می‌شد. از نگاه آمریکا، نهادهای حل اختلاف باید در چارچوب متنی موافقت‌نامه‌ها و اختیاراتی که اعضا به آنها واگذار کرده‌اند عمل کنند و نباید از طریق تفسیر، تعهدات جدیدی برای اعضا ایجاد کنند. همین برداشت در گزارش‌های رسمی دولت آمریکا نیز به‌صراحت منعکس شده است. در مقابل، برخی پژوهشگران و اعضای دیگر سازمان جهانی تجارت، از جمله حامیان اصلاح نظام، معتقد بودند بخشی از انتقادات آمریکا با مسائل ساختاری و پیچیدگی فزاینده اختلافات تجاری نیز ارتباط دارد. اختلاف درباره عملکرد رکن استیناف به‌تدریج به فرایند انتخاب و انتصاب اعضای آن نیز کشیده شد. این موضوع البته به دوره ریاست‌جمهوری دونالد ترامپ محدود نبود. در سال ۲۰۱۱، جنیفر هیلمن، عضو آمریکایی رکن استیناف، در پایان دوره نخست خود از درخواست رسمی برای انتصاب مجدد خودداری کرد و اسناد رسمی سازمان جهانی تجارت نیز همین موضوع را ثبت کرده‌اند. بااین‌حال، در همان دوره گزارش‌هایی درباره وجود مخالفت با تمدید دوره او منتشر شد و این مسئله در ادبیات مربوط به استقلال و فرایند انتصاب اعضای رکن استیناف مورد بحث قرار گرفت .(Chang-fa et al., 2019: 4) بنابراین، اگرچه نمی‌توان بر اساس اسناد رسمی گفت که آمریکا در سال ۲۰۱۱ رسماً مانع تمدید دوره هیلمن شد، این دوره را می‌توان یکی از زمینه‌های اولیه بحث درباره رابطه میان انتصاب اعضای رکن استیناف و ملاحظات سیاسی اعضا دانست.

این رویکرد در دوره ریاست‌جمهوری دونالد ترامپ شدت بیشتری یافت. ایالات متحده با استناد به مجموعه‌ای از ایرادات حقوقی و نهادی، از آغاز فرایند انتخاب اعضای جدید رکن استیناف حمایت نکرد و بر اصلاح مسائل مورد انتقاد خود تأکید داشت. در نتیجه، با پایان دوره اعضای موجود و عدم جایگزینی آنان، تعداد اعضای فعال رکن به‌تدریج کاهش یافت. در دسامبر ۲۰۱۹، با پایان دوره دو عضو باقی‌مانده، رکن استیناف تنها یک عضو داشت و دیگر امکان تشکیل شعبه سه‌نفره برای رسیدگی به تجدیدنظرها وجود نداشت.(Pauwelyn, 2019: 300) از سوی دیگر، سایر اعضای سازمان جهانی تجارت، از جمله اتحادیه اروپا، با برداشت آمریکا از منشأ بحران موافق نبودند و انسداد فرایند انتصاب اعضای جدید را عامل مهمی در تضعیف رکن استیناف می‌دانستند. در این دیدگاه، مشکلاتی مانند طولانی شدن رسیدگی‌ها و افزایش پیچیدگی دعاوی باید در کنار تحولات ساختاری نظام تجارت جهانی بررسی شود و نمی‌توان

همه آنها را صرفاً به عملکرد رکن استیناف نسبت داد. در مقابل، موضع آمریکا بر ضرورت اصلاح این نهاد پیش از بازگشت به فرایند انتصاب اعضای جدید استوار بود. این اختلاف دیدگاه در نهایت به بن‌بست نهادی انجامید و امکان رسیدگی مؤثر به تجدیدنظرها را از میان برد.

همزمان با تشدید این اختلافات، دولت آمریکا در دوره ترامپ سیاست استفاده گسترده‌تر از اقدامات تجاری یکجانبه را دنبال کرد. اعمال تعرفه‌های اضافی بر فولاد و آلومینیوم در سال ۲۰۱۸ نمونه مهمی از این رویکرد بود که با اعتراض اعضای مختلف سازمان جهانی تجارت مواجه شد. برای نمونه، مکزیک در همان سال علیه اقدامات آمریکا درخواست مشورت کرد، هرچند دو کشور در سال ۲۰۱۹ به راه‌حل مورد توافق متقابل دست یافتند.(Reinsch, 2019: 2)

۶. سازمان تجارت جهانی ابزاری برای تحقق یکجانبه‌گرایی ایالات متحده

ایالات متحده در دوره ریاست‌جمهوری دونالد ترامپ، رویکردی متفاوت نسبت به نقش سازمان تجارت جهانی در سیاست تجاری خود اتخاذ کرد. این رویکرد به معنای کنار گذاشتن کامل سازمان نبود؛ بلکه استفاده هم‌زمان از سازکارهای چندجانبه و ابزارهای یکجانبه را دربرمی‌گرفت. برای نمونه، دولت آمریکا در سال ۲۰۱۷ بررسی اقدامات چین در زمینه انتقال فناوری، مالکیت فکری و صدور مجوز فناوری را بر اساس بخش ۳۰۱ قانون تجارت خود آغاز کرد و در عین حال اعلام کرد که در مواردی که اقدامات چین با تعهدات سازمان تجارت جهانی ارتباط داشته باشد، از سازکار حل‌وفصل اختلافات این سازمان استفاده خواهد کرد .(Umenze, 2022: 21) در ادامه، ایالات متحده در ۲۳ مارس ۲۰۱۸ علیه برخی اقدامات چین در زمینه حمایت از حقوق مالکیت فکری و صدور مجوز فناوری، درخواست مشورت در سازمان تجارت جهانی ارائه کرد.(Fiorini, 2020: 680) این رفتار نشان می‌دهد که رویکرد آمریکا در این دوره، حذف سازمان تجارت جهانی از سیاست تجاری کشور نبود، بلکه استفاده گزینشی از سازکارهای چندجانبه در کنار ابزارهای یکجانبه بود. دولت آمریکا از یک سو، سازمان تجارت جهانی را برای پیگیری برخی ادعاهای خود علیه شرکای تجاری به کار می‌گرفت و از سوی دیگر، در مواردی که قواعد چندجانبه را ناکافی یا محدودکننده منافع آمریکا می‌دانست، به ابزارهای داخلی مانند بخش ۳۰۱ و تعرفه‌های یکجانبه متوسل می‌شد. خود دولت آمریکا نیز در دستور کار تجاری سال ۲۰۱۷ بر اولویت دادن به مذاکرات دوجانبه و بازنگری توافقات تجاری در مواردی که اهداف آمریکا تأمین نمی‌شود تأکید کرده بود.(Zaccaria, 2022: 537) این رویکرد را باید در چارچوب برداشت خاص دولت ترامپ از رابطه میان حاکمیت ملی و نظام تجارت چندجانبه بررسی کرد. در دستور کار تجاری

سال ۲۰۱۷، «حاکمیت ایالات متحده» در کنار اجرای قوانین تجاری این کشور، تقویت صادرات و حمایت از حقوق مالکیت فکری به‌عنوان یکی از اولویت‌های اصلی سیاست تجاری معرفی شد (Fiorini, 2020: 682). همچنین، دولت آمریکا تصریح کرد که سیاست تجاری خود را بیش از گذشته بر مذاکرات دوجانبه و بازنگری توافقات موجود متمرکز خواهد کرد. این موضع با برداشت سنتی‌تر از تجارت چندجانبه که بر تنظیم روابط تجاری در چارچوب قواعد مشترک استوار بود، تفاوت داشت و نشان‌دهنده افزایش اهمیت ملاحظات ملی در سیاست تجاری آمریکا بود.(Schonfeld, 2016: 150)

از این منظر، سازمان تجارت جهانی برای آمریکا همچنان دارای کارکرد بود، اما این کارکرد در چارچوب منافع و اولویت‌های ملی تعریف می‌شد. ایالات متحده از یک سو، در مواردی که مقررات سازمان را برای حمایت از حقوق تجاری خود مناسب می‌دانست، به سازکار حل‌وفصل اختلافات مراجعه می‌کرد و از سوی دیگر، در مواردی که معتقد بود قواعد یا تفاسیر سازمان محدودیت‌هایی فراتر از توافق اعضا ایجاد کرده‌اند، با آنها مخالفت می‌کرد. این مسئله در موضع رسمی آمریکا نسبت به رکن استیناف نیز آشکار بود. دولت آمریکا تأکید داشت که به تعهدات خود در چارچوب موافقت‌نامه‌های سازمان پایبند است، اما با تلاش رکن استیناف برای ایجاد تعهدات جدیدی که اعضا بر سر آنها توافق نکرده‌اند، مخالف است.(Fiorini, 2020: 3)

از همین رو، نمی‌توان گفت ایالات متحده صرفاً تصمیمات سازمان تجارت جهانی را که به نفع آن بوده است اجرا کرده و تمام تصمیمات نامطلوب را نادیده گرفته است؛ چنین بیان مطلقی با مواضع رسمی این کشور سازگار نیست. مسئله اساسی‌تر آن بود که آمریکا در دوره مورد بحث، اعتبار و حدود صلاحیت برخی تصمیمات و تفاسیر سازمان را بر اساس برداشت خود از توافقات اعضا ارزیابی می‌کرد .در همین چارچوب، دولت آمریکا رکن استیناف را به تفسیر موسع موافقت‌نامه‌ها و ایجاد تعهداتی فراتر از توافق اعضا متهم می‌کرد و این امر را یکی از دلایل اصلی ضرورت اصلاح نظام حل‌وفصل اختلافات می‌دانست (Chang-fa et al., 2019: 59). در نتیجه، یکجانبه‌گرایی ایالات متحده را در این زمینه بهتر است نه به معنای قطع ارتباط با سازمان تجارت جهانی، بلکه به‌عنوان اولویت دادن به اختیار و منافع ملی در موارد تعارض ادراک‌شده با قواعد یا تصمیمات چندجانبه تحلیل کرد. چنین رویکردی زمانی اهمیت بیشتری پیدا می‌کند که با سیاست استفاده از تعرفه‌ها و سایر ابزارهای تجاری داخلی همراه شود. برای مثال، همزمان با پیگیری دعوای آمریکا علیه چین در سازمان تجارت جهانی درباره صدور مجوز فناوری، دولت آمریکا اقدامات تجاری مستقلی را نیز بر اساس بخش ۳۰۱ دنبال کرد.(Zaccaria, 2022: 538)

این وضعیت در روابط تجاری آمریکا و چین به شکل متقابل نیز نمایان شد. چین در سال ۲۰۱۸ علیه تعرفه‌های آمریکا بر برخی کالاهای چینی در سازمان تجارت جهانی درخواست مشورت کرد و این اقدام نشان داد که استفاده آمریکا از ابزارهای یکجانبه می‌توانست هم‌زمان به طرح اختلاف در سازکار چندجانبه منجر شود (World Trade Organization, 2018). ازاین‌رو، مسئله اصلی صرفاً تعارض میان «یکجانبه‌گرایی» و «چندجانبه‌گرایی» نبود، بلکه هم‌زمانی و تعامل این دو رویکرد در سیاست تجاری آمریکا بود.

در این چارچوب، نگرانی اصلی درباره پیامدهای رویکرد یکجانبه‌گرایانه آن است که اگر اعضای سازمان تجارت جهانی به‌جای اتکا به سازکارهای مشترک، به استفاده مستقل از قدرت اقتصادی و اقدامات تلافی‌جویانه روی آورند، کارکرد قواعد چندجانبه با چالش مواجه خواهد شد. در ادبیات حقوق تجارت بین‌الملل نیز بر اهمیت حفظ نظام مبتنی بر قواعد و پیامدهای گسترش اقدامات یکجانبه برای ثبات روابط تجاری تأکید شده است (Chow & Schoenbaum, 2017: 119). از این منظر، گسترش یکجانبه‌گرایی می‌تواند نه‌تنها اجرای قواعد سازمان تجارت جهانی، بلکه مشروعیت و کارآمدی سازکار حل‌وفصل اختلافات را نیز تحت تأثیر قرار دهد. بنابراین، رابطه میان یکجانبه‌گرایی آمریکا و سازمان تجارت جهانی رابطه‌ای مبتنی بر نفی کامل این سازمان نبود؛ بلکه آمریکا در دوره مورد بررسی، سازمان را در کنار ابزارهای داخلی و دوجانبه مورد استفاده قرار داد و در عین حال، نسبت به حدود صلاحیت نهادهای آن، به‌ویژه رکن استیناف، اعتراض داشت.

۷. چالش‌های ایالات متحده با نظام حل‌وفصل اختلافات سازمان جهانی تجارت

اختلاف ایالات متحده با نظام حل‌وفصل اختلافات سازمان جهانی تجارت، به‌ویژه رکن استیناف، از اختلاف درباره نتایج دعاوی فراتر رفته و موضوعاتی مانند حدود صلاحیت، نحوه تفسیر موافقت‌نامه‌ها، جایگاه گزارش‌های پیشین و آثار حقوقی آرای این نهاد را دربرگرفته است. مطابق ماده ۱۷ تفاهم‌نامه حل‌وفصل اختلافات، رکن استیناف از هفت عضو تشکیل می‌شد و با کاهش تدریجی اعضا، در ۱۰ دسامبر ۲۰۱۹ تنها یک عضو فعال باقی ماند و به دلیل ضرورت تشکیل شعب سه‌نفره، عملاً امکان رسیدگی به تجدیدنظرهای جدید از میان رفت؛ دوره مأموریت آخرین عضو نیز در ۳۰ نوامبر ۲۰۲۰ پایان یافت. درباره جنیفر هیلمن نیز اسناد رسمی سازمان جهانی تجارت نشان می‌دهد که وی خود درخواست تمدید مأموریتش را نکرده بود؛ بنابراین، نسبت دادن عدم انتصاب مجدد او به ممانعت آمریکا بدون منبع مستقل دقیق نیست. بااین‌حال، مخالفت آمریکا با فرایند انتصاب اعضای جدید از اواخر دوره

اوباما آشکارتر شد و در دولت ترامپ ادامه یافت و در نهایت به انسداد عملی رکن استیناف انجامید. در گزارش رسمی نماینده تجاری آمریکا نیز این کشور انتقاد خود را متوجه گسترش صلاحیت تفسیری رکن استیناف و تأثیر آرای آن بر حقوق و تعهدات اعضا دانسته است.(Annisa, 2020: 82)

۷-۱. گسترش دامنه و طولانی شدن فرایند استیناف

یکی از انتقادات ایالات متحده به عملکرد رکن استیناف، نحوه رسیدگی این نهاد به گزارش‌های هیأت‌های رسیدگی و طولانی شدن فرایند استیناف بود. بر اساس موضع رسمی آمریکا، رکن استیناف در مواردی فراتر از بررسی خطاهای حقوقی مورد اعتراض، بخش‌هایی از یافته‌های هیأت را مجدداً مورد بررسی قرار می‌داد. همچنین، رعایت نشدن مهلت مقرر برای صدور گزارش استیناف از دیگر موارد مورد اعتراض آمریکا بود .(Lighthizer, 2020: 120) گزارش نماینده تجاری آمریکا، عدم رعایت مهلت ۹۰ روزه مقرر در تفاهم‌نامه حل‌وفصل اختلافات را از جمله نمونه‌های فاصله گرفتن رکن استیناف از الزامات مورد توافق اعضا می‌داند.

۷-۲. استناد به گزارش‌های پیشین و اظهارنظر درباره موضوعات غیرضروری

محور دیگر انتقادات آمریکا به نحوه استناد رکن استیناف به گزارش‌ها و تصمیمات پیشین مربوط بود. از دیدگاه ایالات متحده، استفاده مکرر از تفاسیر پیشین می‌توانست در عمل موجب شکل‌گیری نوعی رویه شبه‌سابقه‌ای شود؛ در حالی که گزارش‌های هیأت‌ها و رکن استیناف، مطابق برداشت آمریکا، نباید به‌عنوان منبعی برای ایجاد تعهدات مستقل و عام برای اعضا تلقی شوند .(Annisa, 2020: 91) آمریکا همچنین نسبت به اظهارنظر درباره موضوعاتی که برای حل اختلاف ضرورت نداشتند اعتراض داشت. این دو موضوع در گزارش نماینده تجاری آمریکا در شمار مواردی قرار گرفته‌اند که از نظر این کشور به گسترش غیرضروری دامنه تفسیر و افزایش آثار تصمیمات رکن استیناف منجر شده‌اند. این انتقاد در ارتباط مستقیم با نگرانی گسترده‌تر آمریکا درباره حدود صلاحیت رکن استیناف قرار داشت. به اعتقاد آمریکا، هنگامی که استدلال‌های یک رأی در اختلافات بعدی به‌طور مستمر مورد استناد قرار گیرد، حتی در نبود تصریح حقوقی درباره الزام‌آور بودن آنها، می‌تواند در عمل بر نحوه تفسیر مقررات توسط هیأت‌های رسیدگی و اعضای سازمان اثر بگذارد. از این رو، اعتراض آمریکا به رویه پیشین رکن استیناف، در واقع بخشی از مناقشه بر سر مرز میان «تفسیر مقررات» و «توسعه قواعد» بود.

۷-۳. ایجاد تعهدات جدید از طریق تفسیر موافقت‌نامه‌ها

مهم‌ترین بخش انتقادات آمریکا به آثار حقوقی تفسیرهای رکن استیناف مربوط می‌شد. ایالات متحده بر این باور بود که رکن استیناف در برخی پرونده‌ها از طریق تفسیر مقررات، حقوق و تعهدات اعضا را به نحوی تغییر داده که در متن مورد توافق آنان پیش‌بینی نشده بود .(Zaccaria, 2022: 541) به همین دلیل، مخالفت آمریکا با رکن استیناف را نمی‌توان صرفاً واکنشی به نتایج نامطلوب برخی دعاوی دانست؛ زیرا بخش مهمی از انتقادات آن کشور متوجه روش تفسیری و آثار عمومی‌تر آرای این نهاد بود. در این چارچوب، مسئله اساسی برای آمریکا این بود که تفسیر موافقت‌نامه‌ها نباید به ابزاری برای توسعه حقوق و تعهدات اعضا تبدیل شود. بر اساس این برداشت، ایجاد تعهدات جدید باید از مسیر مذاکرات و توافق اعضا صورت گیرد، نه از طریق آرای رکن استیناف. بنابراین، اختلاف آمریکا با این نهاد در سطحی بنیادی‌تر از اختلاف بر سر نتیجه یک پرونده قرار داشت و به حدود نقش قضایی در نظام حقوقی سازمان جهانی تجارت مربوط می‌شد.

۷-۴. گسترش صلاحیت رکن استیناف و ایجاد قواعد جدید

ایالات متحده همچنین معتقد بود که رکن استیناف در مواردی از وظیفه تفسیر مقررات موجود فراتر رفته و از طریق برداشت‌های موسع، قواعدی را در نظام حل‌وفصل اختلافات شکل داده است که اعضا درباره آنها به‌صراحت توافق نکرده بودند. از نظر آمریکا، چنین رویکردی موجب انتقال بخشی از اختیار تعیین حقوق و تعهدات از اعضای سازمان به رکن استیناف می‌شد.(Limschoon, 2022: 87)

۸. شکل گیری سازکار داوری موقت تجدید نظر چندجانبه

۸-۱. جایگاه حقوقی ترتیبات داوری موقت تجدیدنظر چندجانبه

از دسامبر ۲۰۱۹ و در پی ناتوانی رکن استیناف سازمان جهانی تجارت در تشکیل حداقل تعداد لازم اعضا برای رسیدگی به تجدیدنظرها، مرحله تجدیدنظر در نظام حل‌وفصل اختلافات این سازمان با اختلال جدی مواجه شد. در چنین شرایطی، گروهی از اعضای سازمان جهانی تجارت در آوریل ۲۰۲۰ ترتیبات داوری موقت تجدیدنظر چندجانبه را بر مبنای ماده ۲۵ موافقت‌نامه حل‌وفصل اختلافات ایجاد کردند. هدف اصلی این ترتیبات، حفظ امکان تجدیدنظر در اختلافات میان اعضای مشارکت‌کننده و جلوگیری از متوقف شدن فرایند حل اختلاف از طریق ارجاع گزارش هیأت به رکن استینافی بود که دیگر امکان رسیدگی مؤثر نداشت.(Pauwelyn, 2023: 696) ماهیت این سازکار با یک نهاد دائمی و

مستقل تفاوت دارد. ترتیبات داوری موقت تجدیدنظر چندجانبه، در واقع چارچوبی برای استفاده از داوری مقرر در ماده ۲۵ موافقت‌نامه حل‌وفصل اختلافات در مرحله تجدیدنظر است. بنابراین، این سازکار خارج از نظام سازمان جهانی تجارت ایجاد نشده، بلکه در چارچوب همان موافقت‌نامه و برای حفظ کارکرد تجدیدنظر در شرایط اختلال رکن استیناف طراحی شده است. به همین دلیل، از نظر حقوقی، نمی‌توان آن را جایگزین دائمی رکن استیناف دانست؛ بلکه کارکرد آن، تأمین موقت امکان بازبینی حقوقی گزارش‌های هیأت تا زمان تعیین تکلیف ساختار تجدیدنظر سازمان جهانی تجارت است (Limschoon, 2022: 82). یکی از ویژگی‌های مهم این سازکار، ماهیت داوطلبانه مشارکت در آن است. ترتیبات مزبور برای تمامی اعضای سازمان جهانی تجارت باز است و اعضایی که به آن ملحق می‌شوند، متعهد می‌شوند در اختلافات میان اعضای مشارکت‌کننده، به جای ارجاع تجدیدنظر به رکن استیناف، از داوری موضوع ماده ۲۵ استفاده کنند. در نتیجه، اجرای سازکار در هر اختلاف به مشارکت طرفین و توافق آنان در خصوص داوری تجدیدنظر وابسته است. این ویژگی سبب می‌شود که ترتیبات داوری موقت تجدیدنظر چندجانبه، ضمن قرار گرفتن در چارچوب چندجانبه سازمان جهانی تجارت، از حیث دامنه اعمال با نظام اصلی حل‌وفصل اختلافات تفاوت داشته باشد از سوی دیگر، موقت بودن این سازکار به معنای بی‌اهمیت بودن نقش آن نیست. اهمیت آن از این جهت است که در دوره‌ای که رکن استیناف قادر به انجام وظایف خود نیست، یک مسیر حقوقی برای تکمیل فرایند رسیدگی فراهم می‌کند. در واقع، هدف اصلی ترتیبات، حفظ دو سطح رسیدگی و ماهیت الزام‌آور حل اختلاف است؛ به این معنا که گزارش هیأت همچنان می‌تواند در مرحله تجدیدنظر بررسی شود و اختلاف با صدور رأی داوری پایان یابد، بدون آنکه یکی از طرفین صرفاً با ارجاع پرونده به رکن استیناف غیرفعال، فرایند رسیدگی را متوقف کند.(Pauwelyn, 2023: 698)

۲-۸. مبنای مشروعیت سازکار موقت تجدیدنظر

مبنای حقوقی ترتیبات داوری موقت تجدیدنظر چندجانبه، ماده ۲۵ موافقت‌نامه حل‌وفصل اختلافات است که داوری را به‌عنوان یکی از روش‌های جایگزین حل اختلاف در چارچوب سازمان جهانی تجارت به رسمیت می‌شناسد و استفاده از آن را منوط به توافق طرفین می‌داند؛ بر همین اساس، اعضای مشارکت‌کننده با اتکا به این ظرفیت حقوقی، در اختلافات مشمول ترتیبات، از ارجاع تجدیدنظر به رکن استیناف خودداری و از داوری موضوع ماده ۲۵ استفاده می‌کنند، هرچند برای هر اختلاف نیز توافق داوری مربوط به همان پرونده ضرورت دارد. بنابراین، مشروعیت حقوقی این سازکار ناشی از ایجاد یک

نهاد جدید نیست، بلکه بر اختیار مقرر در ماده ۲۵ و رضایت طرفین استوار است (WTO, 1994; Pauwelyn, 2023: 698). رأی داوری نیز در صورت توافق طرفین برای آنان الزام‌آور است و به رکن حل اختلاف اعلام می‌شود و مقررات مربوط به اجرای تصمیمات و اقدامات متقابل در مواد ۲۱ و ۲۲، با رعایت اقتضای موضوع، نسبت به آرای داوری اعمال می‌شود؛ ازاین‌رو، این سازکار می‌تواند بخشی از ویژگی الزام‌آور نظام حل‌وفصل اختلافات را حفظ کند، هرچند تصویب رسمی رأی به شیوه گزارش‌های هیأت یا رکن استیناف برای لازم‌الاجرا شدن آن ضرورت ندارد (Annisa, 2022: 12). بااین‌حال، وابستگی آن به مشارکت اعضا و رضایت طرفین و نیز ماهیت موقت آن، موجب می‌شود که نتوان آن را معادل کامل رکن استیناف دانست، بلکه باید آن را راهکاری حقوقی و انتقالی برای حفظ بخشی از کارکرد تجدیدنظر در شرایط اختلال نظام موجود تلقی کرد (Pauwelyn, 2023: 700). از نظر کارکردی نیز این ترتیبات با فراهم کردن امکان مدیریت انعطاف‌پذیرتر فرایند رسیدگی، از جمله محدودیت حجم لوایح، زمان جلسات و مهلت‌های رسیدگی، درصدد حفظ تجدیدنظر در قالبی کوتاه‌تر و کارآمدتر است و اصل بر صدور رأی حداکثر ظرف ۹۰ روز پس از ثبت درخواست تجدیدنظر قرار دارد؛ بنابراین، این سازکار افزون بر حفظ امکان تجدیدنظر، فرصتی برای آزمون شیوه‌های متفاوت مدیریت این مرحله در شرایط بحران نهادی سازمان جهانی تجارت فراهم کرده است.

۹. چالش‌های سازکار موقت داوری تجدیدنظر

شکل‌گیری سازکار موقت داوری تجدیدنظر چندجانبه را باید واکنشی نهادی به اختلال ایجادشده در مرحله تجدیدنظر نظام حل‌وفصل اختلافات سازمان جهانی تجارت دانست. این سازکار بر پایه ماده ۲۵ تفاهم‌نامه حل‌وفصل اختلافات ایجاد شد و هدف آن فراهم کردن امکان بررسی تجدیدنظرخواهی در اختلافات میان اعضای مشارکت‌کننده، در شرایط فقدان رکن استیناف فعال، بود. ازاین‌رو، ماهیت موقت، مشارکت مبتنی بر رضایت اعضا و وابستگی آن به چارچوب حقوقی موجود، هم‌زمان مهم‌ترین ویژگی‌ها و مهم‌ترین محدودیت‌های آن را تشکیل می‌دهند. مطابق ماده ۲۵، توسل به داوری مستلزم توافق طرفین اختلاف است و طرفین می‌توانند درباره قواعد و تشریفات رسیدگی توافق کنند؛ همچنین مواد ۲۱ و ۲۲ تفاهم‌نامه، با اعمال تغییرات لازم، نسبت به آرای داوری قابل اعمال‌اند (Annisa, 2022: 16).

۹-۱. محدودیت‌های مبنای حقوقی و ماهیت موقت سازکار

مبنای حقوقی سازکار موقت داوری تجدیدنظر، یعنی ماده ۲۵ تفاهم‌نامه حل‌وفصل اختلافات، آن را به ترتیبی داوری و موقت تبدیل کرده است که استفاده از آن به مشارکت و توافق طرفین وابسته است؛ ازاین‌رو، برخلاف رکن استیناف، پوشش عام و صلاحیت اجباری نسبت به همه اعضای سازمان جهانی تجارت ندارد و نمی‌تواند جایگزین کامل و دائمی آن تلقی شود. سازمان جهانی تجارت نیز تأکید کرده است که ماده ۲۵ امکان استفاده از داوری را به‌عنوان جایگزین یا مکمل رسیدگی در هیأت‌ها و رکن استیناف فراهم می‌کند و توسل به آن مستلزم توافق طرفین است .(World Trade Organization, 2022) همچنین، اگرچه ارجاع مواد ۲۱ و ۲۲ به آرای داوری، چارچوب اجرای آنها را فراهم می‌کند، ماهیت داوری، شیوه تشکیل و وابستگی آن به رضایت طرفین، جایگاه آن را از رکن استیناف متمایز می‌سازد؛ بنابراین، مهم‌ترین محدودیت این سازکار فقدان مبنای حقوقی نیست، بلکه موقتی و مشارکتی بودن آن و در نتیجه ناتوانی در ایجاد یک نظام تجدیدنظر عمومی و دائمی است.

۹-۲. محدودیت‌های رویه‌ای و اجرایی

دومین دسته از چالش‌های سازکار موقت داوری تجدیدنظر به نحوه و کارآمدی رسیدگی مربوط است؛ اگرچه پیش‌بینی مهلت ۹۰ روزه برای صدور رأی می‌تواند از اطاله غیرضروری جلوگیری کند، تحقق این هدف در پرونده‌های پیچیده به حجم اسناد، ماهیت مسائل حقوقی، تعداد موضوعات مورد تجدیدنظر و همکاری طرفین وابسته است و تعیین مهلت به‌تنهایی تضمین‌کننده سرعت و کارآمدی فرایند نیست .(Hogan, 2022: 12)افزون بر این، جبران خلأ ناشی از توقف رکن استیناف زمانی امکان‌پذیر است که سازکار موقت در اختلافات متعدد قابلیت استفاده عملی داشته باشد؛ در غیر این صورت، صرفاً بخشی از خلأ نهادی موجود را پوشش می‌دهد. وابستگی استفاده از داوری ماده ۲۵ به توافق طرفین نیز موجب می‌شود که این سازکار نتواند به‌طور خودکار بر اختلافاتی که یکی از طرفین آن مشارکت‌کننده نیست اعمال شود.

۹-۳. چالش‌های نهادی و مالی

یکی دیگر از محدودیت‌های سازکار موقت داوری تجدیدنظر، وضعیت نهادی و منابع لازم برای پشتیبانی از فعالیت آن است. برخلاف رکن استیناف که در ساختار سازمان جهانی تجارت جایگاه نهادی مشخصی داشت، سازکار موقت داوری تجدیدنظر بر مبنای توافق گروهی از اعضا و در چهارچوب ماده ۲۵ شکل

گرفته است. بنابراین، مسئله تأمین منابع انسانی و اداری، خدمات پشتیبانی و هزینه‌های مرتبط با رسیدگی از همان ابتدا یکی از موضوعات مورد اختلاف بوده است. این مسئله به‌ویژه با موضع ایالات متحده اهمیت پیدا کرد. آمریکا در سال ۲۰۲۰ نسبت به استفاده سازکار موقت داوری تجدیدنظر از منابع و خدمات سازمان جهانی تجارت اعتراض کرد و با بهره‌گیری از منابع سازمان برای پشتیبانی از ترتیبی که خود عضو آن نبود، مخالفت داشت. چنین موضعی نشان داد که اختلاف درباره سازکار موقت صرفاً به دامنه صلاحیت یا روش رسیدگی محدود نیست، بلکه مسئله استقلال نهادی و نحوه تأمین منابع آن را نیز دربرمی‌گیرد. در همین زمینه، برخی پژوهش‌ها فقدان پشتوانه مالی و اداری مستقل را از محدودیت‌های مهم این سازکار دانسته‌اند.(Malkawi, 2020: 12) بااین‌حال، این مسئله را نباید به معنای فقدان کامل پشتیبانی سازمان جهانی تجارت از سازکار دانست. ترتیبات اجرایی آن در چهارچوب سازمان و با استفاده از ظرفیت‌های موجود شکل گرفته است و سازمان جهانی تجارت همچنان اطلاعات و اسناد مربوط به پرونده‌های داوری ماده ۲۵ و سازکار موقت را منتشر می‌کند. بنابراین، چالش اصلی، ابهام یا اختلاف درباره حدود استفاده از منابع و ظرفیت‌های سازمان است، نه فقدان مطلق سازکار اداری.

۱۰. راهکارهای برون‌رفت از بحران مشروعیت نظام حل‌وفصل اختلافات سازمان جهانی تجارت

برون‌رفت از بحران ایجادشده در نظام حل‌وفصل اختلافات سازمان جهانی تجارت مستلزم اصلاحاتی است که هم‌زمان با مسئله انسداد رکن استیناف و نگرانی‌های مطرح‌شده درباره حدود صلاحیت و نحوه تفسیر مقررات، از تبدیل اختلافات میان اعضا به انسداد نهادی جلوگیری کند. انسداد رکن استیناف از سال ۲۰۱۷ و توقف عملی فعالیت آن در دسامبر ۲۰۱۹، امکان تجدیدنظر مؤثر در آرای هیأت‌های رسیدگی را از میان برد و زمینه شکل‌گیری رویه «تجدیدنظر در خلأ» را فراهم کرد؛ وضعیتی که به‌تدریج از یک بحران در رکن استیناف به بحران گسترده‌تر در قابلیت اجرای نظام حل‌وفصل اختلافات تبدیل شده است (Hopewell, 2025: 1103–1117).

در چنین شرایطی، اصلاح نظام باید در وهله نخست بر ایجاد سازکاری مورد توافق اعضا برای تجدیدنظر و جلوگیری از تداوم انسداد نهادی متمرکز شود. در این زمینه، بازنگری در فرایند انتصاب اعضای رکن استیناف اهمیت دارد؛ زیرا تجربه موجود نشان داده است که امکان توقف فرایند انتصاب می‌تواند عملکرد کل نهاد تجدیدنظر را مختل کند. در ادبیات حقوقی، پیشنهادهایی از جمله استفاده از سازکارهای رأی‌گیری برای شکستن بن‌بست انتصابات مطرح شده است، هرچند این پیشنهادها همچنان در سطح مباحث اصلاحی قرار دارند و بیانگر قاعده موجود سازمان جهانی تجارت نیستند (Gao, 2021: 534–

.(550در کنار آن، تعیین دقیق‌تر حدود صلاحیت نهاد تجدیدنظر، جلوگیری از گسترش تفسیر مقررات به ایجاد تعهدات جدید و توجه بیشتر به محدودیت‌های زمانی رسیدگی می‌تواند بخشی از اختلافات مربوط به عملکرد این نهاد را کاهش دهد. در دوره گذار، سازکار داوری موقت تجدیدنظر چندجانبه می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای جلوگیری از گسست کامل نظام حل‌وفصل اختلافات مورد استفاده قرار گیرد. این سازکار امکان می‌دهد اعضای مشارکت‌کننده، در چارچوب ماده ۲۵ تفاهم‌نامه حل‌وفصل اختلافات، مرحله تجدیدنظر را از طریق داوری حفظ کنند و از «تجدیدنظر در خلأ» جلوگیری شود. بااین‌حال، ماهیت موقت و مشارکتی این سازکار موجب می‌شود که نتواند به‌تنهایی جایگزین یک نظام تجدیدنظر عمومی و مورد پذیرش همه اعضا شود؛ ازاین‌رو، نقش آن را باید بیشتر در حفظ استمرار اجرای قواعد و فراهم کردن تجربه‌ای برای اصلاح نظام آینده ارزیابی کرد .(Pan, 2025: 416) همچنین، تجربه عملی پس از توقف رکن استیناف نشان می‌دهد که نبود سازکار تجدیدنظر قابل اتکا، انگیزه استفاده اعضا از نظام حل‌وفصل اختلافات را کاهش داده و مسئله‌ای که در ابتدا به عملکرد رکن استیناف مربوط بود، به مسئله‌ای گسترده‌تر درباره قابلیت اجرای قواعد سازمان جهانی تجارت تبدیل شده است (Pahis, 2024: 311). بر این اساس، راهکار پایدار برای بحران موجود نه در حذف مرحله تجدیدنظر و نه در بازگرداندن بدون اصلاح ساختار پیشین، بلکه در بازطراحی آن بر پایه توافق اعضا، تعیین روشن حدود صلاحیت، اصلاح فرایند انتصاب و تقویت کیفیت رسیدگی در مرحله نخست قرار دارد. چنین اصلاحی باید به‌گونه‌ای باشد که از یک سو نگرانی‌های مطرح‌شده از سوی ایالات متحده درباره حدود اختیار نهاد تجدیدنظر و آثار تفسیری آرای آن را در چارچوب مذاکرات چندجانبه مورد توجه قرار دهد و از سوی دیگر، امکان استفاده یک عضو از اختلافات خود برای ایجاد انسداد عملی در کل نظام را کاهش دهد. در این چارچوب، سازکار داوری موقت تجدیدنظر چندجانبه می‌تواند تا زمان دستیابی به توافق نهادی، نقش سازکار انتقالی را ایفا کند؛ اما رفع پایدار بحران مشروعیت، مستلزم دستیابی اعضای سازمان به ترتیباتی است که هم قابلیت اجرای تصمیمات را تضمین کند و هم توازن میان حاکمیت اعضا، استقلال نهاد حل اختلاف و ثبات نظام چندجانبه تجاری را حفظ نماید.

نتیجه گیری

بررسی انجام‌شده در این پژوهش نشان داد که بحران کنونی نظام حل‌وفصل اختلافات سازمان جهانی تجارت را نمی‌توان صرفاً به یک مشکل فنی در عملکرد رکن استیناف تقلیل داد؛ بلکه این بحران حاصل تعامل میان اختلافات بنیادین اعضا درباره حدود صلاحیت نهادهای حل اختلاف، نحوه تفسیر مقررات

و رویکردهای متفاوت نسبت به تعهدات چندجانبه تجاری است. در این میان، رویکرد ایالات متحده نقش تعیین‌کننده‌ای در تشدید بحران داشته است. مخالفت مستمر این کشور با فرایند انتصاب اعضای رکن استیناف، در کنار انتقادهای آن نسبت به نحوه تفسیر مقررات و عملکرد این نهاد، سرانجام به وضعیتی انجامید که از دسامبر ۲۰۱۹ رکن استیناف فاقد حد نصاب لازم برای رسیدگی به تجدیدنظرها شد. در نتیجه، سازکاری که یکی از ارکان اصلی تضمین اجرای منسجم قواعد سازمان جهانی تجارت بود، عملاً از ایفای وظیفه خود بازماند و امکان ارجاع گزارش‌های هیأت‌های رسیدگی به «تجدیدنظر در خلأ» فراهم شد. سازمان جهانی تجارت نیز در گزارش‌های اخیر خود تأکید کرده است که این وضعیت قطع کامل نظام حل‌وفصل اختلافات را به همراه نداشته، اما قابلیت اجرای آرای آن را با چالش جدی مواجه کرده است. یافته‌های پژوهش همچنین نشان می‌دهد که یکجانبه‌گرایی ایالات متحده در این فرایند صرفاً به استفاده از ابزارهای تجاری یکجانبه محدود نمانده، بلکه در سطح نهادی نیز با مخالفت با سازکار انتصاب اعضای رکن استیناف، بر تداوم بن‌بست این نهاد اثر گذاشته است. در عین حال، بررسی مواضع ایالات متحده نشان می‌دهد که این کشور مخالفت خود را با مسائلی مشخص، از جمله حدود تفسیر قضایی، ایجاد تعهدات جدید از طریق آرای رکن استیناف و نحوه اجرای قواعد، مرتبط دانسته است. بنابراین، بحران موجود را باید هم‌زمان از دو منظر بررسی کرد: از یک سو، نگرانی‌های حقوقی و نهادی مطرح‌شده درباره عملکرد رکن استیناف و از سوی دیگر، پیامدهای استفاده از اختلافات نهادی برای ایجاد انسداد در سازکار چندجانبه حل اختلاف. تداوم این وضعیت می‌تواند پیش‌بینی‌پذیری و قابلیت اتکای نظام حل‌وفصل اختلافات را کاهش دهد. در این میان، سازکار داوری موقت تجدیدنظر چندجانبه پاسخی نهادی به خلأ ایجادشده پس از توقف فعالیت رکن استیناف محسوب می‌شود. این سازکار بر مبنای ماده ۲۵ تفاهم‌نامه حل‌وفصل اختلافات شکل گرفته و امکان بررسی تجدیدنظرخواهی در اختلافات میان اعضای مشارکت‌کننده را فراهم کرده است.

بر این اساس، پاسخ پایدار به بحران موجود مستلزم اصلاحی است که میان حاکمیت اعضا و ضرورت وجود یک نظام مستقل، منسجم و قابل پیش‌بینی برای حل اختلافات تعادل برقرار کند. بازنگری در فرایند انتصاب اعضای رکن استیناف، تعیین روشن‌تر حدود صلاحیت نهاد تجدیدنظر، جلوگیری از تبدیل تفسیر قضایی به ایجاد تعهدات جدید، تقویت مرحله هیأت‌های رسیدگی و پیش‌بینی سازکاری برای جلوگیری از «تجدیدنظر در خلأ» از جمله محورهایی است که می‌تواند در این مسیر مورد توجه قرار گیرد. در این چارچوب، سازکار داوری موقت تجدیدنظر چندجانبه می‌تواند تا زمان دستیابی به

توافق اعضا به‌عنوان راهکاری انتقالی مورد استفاده قرار گیرد، اما رفع بحران مشروعیت نیازمند توافق چندجانبه‌ای است که از تکرار انسداد نهادی جلوگیری کند. در نهایت، یافته‌های این پژوهش مؤید آن است که بحران نظام حل‌وفصل اختلافات سازمان جهانی تجارت حاصل یک عامل منفرد نیست، بلکه از پیوند میان اختلافات مربوط به عملکرد نهاد تجدیدنظر و امکان تبدیل اختلاف یک عضو به انسداد عملی یک نهاد چندجانبه شکل گرفته است. از این منظر، مسئله اصلی در آینده نظام حل‌وفصل اختلافات، صرفاً بازگرداندن رکن استیناف به وضعیت پیشین نیست؛ بلکه ایجاد سازکاری است که ضمن پاسخ‌گویی به نگرانی‌های مشروع اعضا درباره حدود صلاحیت و تفسیر قواعد، از تبدیل اختلافات سیاسی و حقوقی به اختلال ساختاری در کل نظام جلوگیری کند. تا دستیابی به چنین توافقی، سازکار داوری موقت تجدیدنظر چندجانبه می‌تواند نقش یک پل نهادی را ایفا کند؛ اما استمرار مشروعیت و کارآمدی نظام حل‌وفصل اختلافات در بلندمدت، در گرو اصلاحی چندجانبه و مورد توافق اعضای سازمان جهانی تجارت خواهد بود.

References

Annisa, I. B. N. (2022). The recent crisis of the WTO Appellate Body: Is the WTO's reform a solution? *Yustisia, 11*(3), 1–18.

Chang-fa, L., Nakagawa, J., & Tsai-Fang, C. (2019). *The Appellate Body of the WTO and Its Reform*. Tokyo: Springer.

Chow, D. C. K., & Schoenbaum, T. J. (2017). *International trade law: Problems, cases, and materials* (3rd ed.). West Academic Publishing.

Condon, B. J. (2018). Captain America and the tarnishing of the crown: The feud between the WTO Appellate Body and the USA. *Journal of World Trade, 52*(6), 1001–1030.

Fiorini, M., Hoekman, B. M., Mavroidis, P. C., Saluste, M., & Wolfe, R. (2020). WTO dispute settlement and the Appellate Body crisis: Insider perceptions and members' revealed preferences. *Journal of World Trade, 54*(5), 667–698. https://doi.org/10.54648/TRAD2020029

Gao, H. S. (2021). Finding a rule-based solution to the Appellate Body crisis: Looking beyond the multiparty interim appeal arbitration arrangement. *Journal of International Economic Law, 24*(3), 803–825.

Gao, Henry. (2021). Finding a rule-based solution to the Appellate Body crisis: Looking beyond the Multiparty Interim Appeal Arbitration Arrangement. *Journal of International Economic Law, 24*(3), 534–550. https://doi.org/10.1093/jiel/jgab031

Hoekman, Bernard M., & Mavroidis, Petros C. (2020). To AB or not to AB? Dispute settlement in WTO reform. *Journal of International Economic Law, 23*(3), 1–20. https://doi.org/10.1093/jiel/jgaa020

Hogan, Statement by Commissioner Phil at Informal WTO Ministerial, Davos[EB/OL].[2022-08-20]. https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/hogan/announcements/statement-commissionerphil-hogan-informal-wto-ministerial-davos_en

Hopewell, Kristen. (2025). Unravelling of the trade legal order: Enforcement, defection and the crisis of the WTO dispute settlement system. *International Affairs, 101*(3), 1103–1117. https://doi.org/10.1093/ia/iiaf055

Johnson, K. (2019). "How Trump May Finally Kill the WTO." *Foreign Policy*. Available at: https://www.foreignpolicy.com/2019/12/09/trump-may-kill-wto-finally-appellate-body-world-trade-organization/

Lighthizer, Robert E. (2020). *Report on the Appellate Body of the World Trade Organization*. Office of the United States Trade Representative. Available at: https://ustr.gov/sites/default/files/Report_on_the_Appellate_Body_of_the_World_Trade_Organization.pdf (accessed September 11, 2021).

Limschoon, B. (2022). The WTO dispute settlement in crisis: When United States' influence overshadows the rule of law for multilateral trading system. *Thammasat Law Journal, 51*(3), 1–24.

Malkawi. Bashar H.. "International arbitration mechanisms and the use of arbitration: bypassing the WTO Appellate Body", JURIST, 28 May 2020.

McDougall, R. (2018). The crisis in WTO dispute settlement: Fixing birth defects to restore balance. *Journal of World Trade, 52*(6), 867–896.

Office of the U.S. Trade Representative (USTR). (2017). *The President's 2017 trade policy agenda.* https://ustr.gov/sites/default/files/files/reports/2017/AnnualReport/Chapter%201%20The%20President%27s%20Trade%20Policy%20Agenda.pdf

Pahis, Stratos. (2024). Appeals after the Appellate Body. *World Trade Review, 23*(Special Issue 3), 296–323. https://doi.org/10.1017/S1474745624000041

Pan, Kaijun. (2025). Breaking the impasse of appointing members of the WTO Appellate Body: A perspective from international institutional law. *World Trade Review, 24*(Special Issue 3), 404–422. https://doi.org/10.1017/S1474745624000648

Pauwelyn, J. (2019). WTO dispute settlement post 2019: What to expect? *Journal of International Economic Law, 22*(3), 297–321. https://doi.org/10.1093/jiel/jgz024

Pauwelyn, J. (2023). The WTO's Multi-Party Interim Appeal Arbitration Arrangement (MPIA): What's new? *World Trade Review, 22*(5), 693–701. https://doi.org/10.1017/S1474745623000204

Petersmann, E.-U. (2019). How should WTO members react to their WTO crises? *World Trade Review, 18*(3), 503–525.

Reinsch, W. A. (2019). *Salvaging the World Trade Organization*. Center for Strategic and International Studies (CSIS). Available at: https://www.csis.org/analysis/salvaging-world-trade-organization

Schonfeld, B. (2016, September 20). Why the U.S. needs the World Trade Organization. *The Washington Post.* https://www.washingtonpost.com/news/monkey-

cage/wp/2016/09/20/would-the-u-s-be-better-off-without-the-wto-not-when-the-wto-guides-98-percent-of-global-trade/
Titievskaia, Jana. (2021). "International Trade Dispute Settlement: WTO Appellate Body Crisis and the Multiparty Interim Appeal Arrangement." European Parliamentary Research Service (EPRS).
Umenze, N. S. (2021). Is the WTO Appellate Body in limbo? The roots of the crisis in the WTO dispute settlement body and the available routes navigating the quagmire. *Potchefstroom Electronic Law Journal, 24*, 1–25. https://doi.org/10.17159/1727-3781/2021/v24i0a8580
World Trade Organization. (1989). *Colombia—Anti-Dumping Duties on Frozen Fries From Belgium, Germany and The Netherlands: Agreed Procedures for Arbitration under Article 25 of the DSU* (WT/DS591/3).
World Trade Organization. (1994). *Understanding on rules and procedures governing the settlement of disputes*. World Trade Organization.
World Trade Organization. (2018, March 23). *Request for consultations by the United States: China—Certain measures concerning the protection of intellectual property rights* (WTO Doc. WT/DS542/1).
World Trade Organization. (2020). *Alternative dispute resolution procedures: Article 25 arbitration and Multi-Party Interim Appeal Arbitration Arrangement (MPIA)*. World Trade Organization
World Trade Organization. (2020). *Multi-Party Interim Appeal Arbitration Arrangement pursuant to Article 25 of the DSU*. World Trade Organization.
World Trade Organization. (2021, January 15). *Waiver from Certain Provisions of the TRIPS Agreement for the Prevention, Containment and Treatment of COVID-19 – Questions by Proponents*. IP/C/W/674.
World Trade Organization. (2022, July 6). *Multi-Party Interim Appeal Arbitration Arrangement pursuant to Article 25 of the DSU: Pool of arbitrators* (JOB/DSB/1/Add.12/Suppl.8).
World Trade Organization. (2023, March 10). *Multi-Party Interim Appeal Arbitration Arrangement pursuant to Article 25 of the DSU: Japan joins the MPIA* (JOB/DSB/1/Add.12/Suppl.9).
Zaccaria, L. (2022). You're fired! International courts, re-contracting, and the WTO Appellate Body during the Trump presidency. *Global Policy, 13*(4), 531–543. https://doi.org/10.1111/1758-5899.13032